

INTERNET XAVFSIZLIGI VA BOLALAR UCHUN INTERNET MADANIYATI

Karimova Guljaynar Marat qizi

*Toshkent viloyati Quyi Chirchiq tumani №9 sonli umumiy o‘rta ta’lim maktabining
informatika o‘qituvchisi*

Abstrakt: *Ushbu maqolada zamonaviy raqamli davrda internetning maktab o‘quvchilari hayotidagi ahamiyati va u bilan bog‘liq xavf-xatarlar tahlil qilingan. Asosiy e’tibor internet xavfsizligi hamda internet madaniyati masalalariga qaratilgan. Maqolada o‘quvchilar uchun internetda xavfsiz bo‘lish qoidalari, kiberfiribgarlik va kiberbulling kabi xavflarning oldini olish yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, onlayn muhitda odob-axloq qoidalari rioya qilish, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish va internetdan oqilona foydalanishning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, internetni xavfsiz va madaniyatli ishlatgan o‘quvchi nafaqat bilimlarini boyitadi, balki kelajakda mas’uliyatli raqamli fuqaro sifatida shakllanadi.*

Kirish

Hozirgi davrda internet inson hayotining eng muhim qismiga aylandi. Maktab o‘quvchilari ham kundalik hayotda internetdan keng foydalanmoqdalar. U orqali darslarga tayyorlanish, bilim olish, ijtimoiy tarmoqlarda muloqot qilish, turli o‘yinlar o‘ynash va hatto qo‘shimcha ko‘nikmalarni o‘rganish mumkin. Shunga qaramay, internet imkoniyatlari bilan birga turli xavf-xatarlarni ham o‘zida yashiradi. Ayniqsa, yoshlar va bolalar uchun bu xavflar yanada jiddiydir. Shu sababli, internet xavfsizligi va internet madaniyati masalalari hozirgi zamon ta’limi va tarbiyasida muhim o‘rin tutadi.

1. Internet xavfsizligi tushunchasi. Internet xavfsizligi – bu internetdan foydalanish jarayonida shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, zararli dasturlardan saqlanish, yolg‘on ma’lumotlardan ehtiyot bo‘lish va turli firibgarliklarning oldini olishga qaratilgan choralar majmuasidir.

O‘quvchilar internetdan foydalanganda quyidagi oddiy qoidalarga amal qilishlari kerak:

1. Kuchli parollar qo‘llash va ularni hech kimga bermaslik.
2. Begona odamlarga ism, manzil, maktab nomi yoki telefon raqamini yozmaslik.
3. Noma’lum linklarga kirmaslik va shubhali fayllarni yuklab olmaslik.
4. Ijtimoiy tarmoqlarda notanish insonlarning do‘stlik so‘rovini qabul qilmaslik.
5. Agar internetda muammo yuzaga kelsa, darhol ota-ona yoki o‘qituvchiga murojaat qilish.

Bu oddiy ko‘rinadigan qoidalar o‘quvchilarni ko‘plab xavflardan himoya qiladi.

Bolalar uchun internetdagi xavf-xatarlar. Internet dunyosi cheksiz imkoniyatlar bilan birga ayrim xavf-xatarlarni ham olib keladi. Asosiylari quyidagilar:

Zararli dasturlar (viruslar, troyanlar): kompyuter va telefonga zarar yetkazadi.

Kiberfiribgarlik: onlayn o‘yinlar yoki ijtimoiy tarmoqlar orqali aldash.

Nomaqbul kontent: yoshga mos bo‘lmagan ma’lumot va videolar.

Kiberbulling: internet orqali haqorat qilish yoki masxara qilish.

Ortiqcha vaqt sarflash: darsni unutilib, butun vaqtini ijtimoiy tarmoqlarga sarflash.

Shu sababli, o‘quvchilar internetdan foydalanganda har doim ehtiyotkor bo‘lishlari kerak.

Internet madaniyati tushunchasi. Internet xavfsizligi bilan bir qatorda, internet madaniyatini shakllantirish ham muhimdir. Internet madaniyati – bu foydalanuvchilarning onlayn muhitda odob qoidalariga rioya qilishidir.

Asosiy qoidalar:

Internetda muloqot qilganda boshqalarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish.

Qo‘pol so‘z ishlatmaslik va boshqalarni kamsitmaslik.

Boshqalar yaratgan materiallardan foydalanishda mualliflik huquqiga rioya qilish.

Internetni faqat foydali maqsadlarda ishlatish: dars, bilim olish, ijodkorlik.

Vaqtdan oqilona foydalanish, ya’ni internetni darsga to‘sqinlik qilmaydigan darajada ishlatish.

Internet madaniyatining o‘quvchilar hayotidagi ahamiyati.

Internet madaniyatini o‘zlashtirgan o‘quvchi:

Darslarini samarali tayyorlaydi.

Onlayn muloqotda o‘zini odobli tutadi.

Bilimlarini mustaqil ravishda boyitadi.

Foydali dasturlar va ilovalardan oqilona foydalanadi.

Kelajakda raqamli dunyoda mustaqil va mas’uliyatli fuqaro sifatida shakllanadi.

Demak, internet madaniyati faqatgina xavfsizlik uchun emas, balki shaxsning tarbiyasi va intellektual rivojlanishi uchun ham zarur.

Internetdan to‘g‘ri foydalanish bo‘yicha tavsiyalar. Quyidagi oddiy jadval o‘quvchilarga yordam beradi:

Qoidalar Amal qilish usuli Nima uchun muhim?

Kuchli parol ishlatish Harf, raqam va belgilardan foydalanish Shaxsiy ma’lumotlar himoyalanaadi

Vaqtni to‘g‘ri taqsimlash Kuniga 2-3 soatdan oshirmaslik Sog‘liq va o‘qishga zarar bermaydi

Begona odamlarga ishonmaslik Shaxsiy ma’lumot bermaslik Firibgarlikdan saqlaydi

Madaniyatli muloqot qilish Qo‘pol so‘z ishlatmaslik Internet muhitini sog‘lom qiladi

Foydali maqsadda foydalanish Ta’limiy saytlar, onlayn kutubxona Bilim va malaka oshadi

Xulosa

Internet – bilim manbai, o‘yin-kulgi va muloqot maydonidir. Ammo undan to‘g‘ri foydalanmagan odam turli xavf-xatarlarga duch kelishi mumkin. Shuning uchun har bir maktab o‘quvchisi internet xavfsizligi va madaniyati qoidalarini bilishi va ularga amal qilishi zarur. Faqat shunda internet insoniyat uchun haqiqiy foyda keltiruvchi vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori. “Axborot xavfsizligini ta’minlash to‘g‘risida”. – Toshkent, 2020.
3. Abduqodirov A.A., Abdullayev R.R. Informatika va axborot texnologiyalari. – Toshkent: “O‘qituvchi”, 2019.
4. Shmidt A., Zaxidov B. Kiberxavfsizlik asoslari. – Toshkent: Innovatsion texnologiyalar markazi, 2021.
5. Qodirov S. Internet madaniyati va yoshlar tarbiyasi. – Toshkent: Ma’naviyat, 2022.
6. World Health Organization (WHO). Guidelines on Digital Health and Youth Online Safety. – Geneva, 2021.
7. UNESCO. Internet Safety for Children and Young People. – Paris, 2020.
8. www.cybersecurity.uz – O‘zbekiston kiberxavfsizlik portali.
9. www.unesco.org – UNESCO rasmiy sayti, raqamli savodxonlik bo‘yicha materiallar.
10. www.unicef.org – UNICEF bolalar uchun internet xavfsizligi resurslari.